

Atf - Reference: Demirbaş, Banu (2021) Durkheim'in metodolojisi: Sosyolojik Yöntemin Kuralları üzerine bir inceleme. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 6(12): 128-142.

Kitap eleştirisi / Book review

Durkheim'in metodolojisi: *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* üzerine bir inceleme

Banu Demirbaş*

Öz

Emile Durkheim'in *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* adlı eserinin incelendiği bu çalışmada, sosyoloji için bilimsel bir yöntemin olması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Her ne kadar sosyoloji terimi ilk olarak Auguste Comte tarafından kullanılmış olsa da 19. yüzyıl düşünüldüğünde herhangi bir sosyolojik faaliyet alanının varlığından bahsedilememektedir. Durkheim, "Sosyolojik bir yöntem nasıl oluşturulabilir?" sorusuyla sosyolojinin hâkimiyet kurduğu alanı belirlemeye çalışır ve ilk olarak sosyolojinin ilgi alanının sosyal olaylar olduğunu belirtir. Aynı zamanda sosyal olayların birer şey olarak ele alınması gerektiği üzerinde durarak sosyolojik yöntemin kurallarını ortaya koyar. Ancak Durkheim zamanın şartları düşünüldüğünde, sosyolojinin bir bilim olabilmesi için gerekli şartların daha oluşmadığını, belirli çabalar ve çalışmalar neticesinde bir gün bu başarıya ulaşabileceğine inanarak eserini sonlandırır.

Anahtar kelimeler: Émile Durkheim, sosyoloji, yöntem

Durkheim's methodology: A review of *The Rules of Sociological Method*

Abstract

This study, which examines Emile Durkheim's Rules of Sociological Method, discusses the need for a scientific method for sociology. Although the term sociology was first used by Auguste Comte, the existence of any sociological activity cannot be mentioned when considering the 19th century. Durkheim tries to determine the area where sociology dominates with the question "How can a sociological method be created?" and firstly notes that the interest of sociology is social events. At the same time, it reveals the rules of sociological method through certain qualities, on the fact that social events should be considered as something. However, Durkheim, considering the conditions of the time, finally end his work believing that the conditions for sociology to become a science have not yet been formed and that he will be able to achieve this success one day as a result of certain efforts and studies.

Keywords: Émile Durkheim, sociology, method

---

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü, e-posta: bdemirbas@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3468-8494

Sosyolojik Yöntemin Kuralları – Émile Durkheim Üçüncü Basım, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, Çevirmen: Özcan Doğan, 164 sayfa.

Durkheim'a göre (2016), sosyolojinin araştırma konusu “şeyler” olarak sınırlandırıldığında sosyolojinin felsefeden ayrılması daha kolaydır. Çünkü sosyal olaylar birer şey olarak ele alındığında ampirik bir değer taşır ve ancak deney yoluyla analizi sağlanabilir. Durkheim'ın sosyolojiyi ampirik tarzda ele alıyor oluşu, Comte ve Spencer'in ele alış tarzından oldukça farklıdır. Bunun yanında, en azından Durkheim'ın dönemin şartlarına göre ele alış tarzıyla, felsefeden gelecek tehdide karşı bir başkaldırı olarak ifade edilebilir. Ancak Durkheim'a göre, sosyolojinin psikolojiden gelecek olan tehdide karşı da bir önlem alması gerekmektedir. Durkheim, bunun için ise sosyolojik olguların bireye dışsal ve zorlayıcı olduğunu öne sürerek, psikolojik olguların kalıtsal olduğunu ifade eder ve kendince sosyolojiyi psikolojiden ayırmış olur.

Durkheim, sosyal olayların birer şey olarak ele alınması gerektiği yönünde birtakım kabullerinden bahsettikten sonra normal ile anormali birbirinden ayırmaya yönelik kurallardan bahseder. Bu bölümü “suç” olgusu üzerinden açıklamaya çalışır ve suç her ne kadar anormal bir durum olarak görülse de, tüm toplumlarda yaygın bir geçerliliği olduğu için normal olarak değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durur. Bu ayrımı yaptıktan sonra, sosyal tiplerin oluşturulmasına yönelik kurallardan bahsetmeye başlar. Bu tiplerin ortaya çıkarılması ile ilgilenen sosyolojik alana “toplumsal morfoloji” adını verir. Aynı zamanda en küçük ayrıntıdan en büyük olana gitmenin sosyolojik analiz için öneminden bahsederek örneklerde bulunur ve bölümü açıklamaya çalışır. Bir sonraki bölüm ise, bu sosyal tiplerin açıklanmasına yönelik kurallardır. Bu bölümde Durkheim, nesnellik, tarafsızlık ve neden-sonuç ilişkilerinin sosyal olayların analiz edilmesi açısından önemine değinerek sosyologlara birtakım önerilerde bulunur. Son olarak Durkheim, kanıtların yönetimine yönelik kurallardan bahseder ve bu bölümde, bir sosyal olayın başka bir sosyal olayın nedeni olduğunu göstermeye çalışır. Bunu ise, bir önceki bölümde bahsedilen neden-sonuç ilişkisine atıfta bulunarak yapar ve ifade edilen yöntemin deneysel yöntem ya da karşılaştırmalı yöntem olabileceğine değinir.

Durkheim, çalışmasını bir değerlendirme yaparak bitirir. Zamanın şartları düşünüldüğünde sosyolojinin sesinin çıkması için daha uzun bir zamanının olduğunu ancak bu zamanın yapılan çalışmalar ve çabalar neticesinde bir gün sonuca ulaşacağını ifade ederek çalışması sonlandırır.

Durkheim, birinci bölüme, “Sosyal olay nedir?” sorusunu sorarak giriş yapar. Durkheim'a göre, sosyal olay nedir sorusu oldukça önemli bir sorudur ve bu tanımlamayı yaparken yeterince açık olunması gerekmektedir. Genel itibariyle sosyal olaylar, bir toplumda olup biten ve toplumsal bir meseleyi yansıtan bütün olayları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu tanıma göre her şey sosyal olarak ifade dilmektedir. Eğer bireyi içine alan her olay sosyal ise, sosyolojinin kendine ait bir konusu olamaz. Aynı zamanda sosyolojinin alanı biyoloji ve psikoloji alanıyla da çakışmış olur. Bu bağlamda Durkheim, sosyolojinin konusuna birtakım sınırlandırmalar getirmek adına sosyal olayların nitelikleri üzerinde durur ve gerekçelerle bunları açıklamaya çalışır.

Durkheim'ın metodolojik yaklaşımına bakıldığında sosyal olaylar diyerek ifade ettiği şey, bireyin dışında gerçekleşmesidir. Konuyla ilgili olarak;

Kardeş, eş veya yurttaş olma görevimi ifa ettiğimde, üzerime aldığım yükümlülükleri gerçekleştirdiğimde, kendimin ve eylemlerimin dışında ahlak veya hukuk alanında belirlenmiş ödevleri yerine getirmiş olurum. Bu ödevler benim duygularıyla örtüştüğünde

ve onların gerçekliğini içsel olarak hissettiğimde bile, gerçeklik objektif olmaya devam eder; zira o ödevleri belirleyen ben değilimdir, onları belli bir eğitimle edinmişimdir. Ayrıca birçok kez, bize yönelik ödevlerin ayrıntılarını bilemeyiz ve onları öğrenmek için yasaya ve onun yetkili yorumcularına başvurmamız gerekir. Benzer şekilde, bir dindar kendi dinsel yaşantısındaki inançları ve pratikleri doğduğu zaman hazır olarak bulur; bunların o dindar kişiden önce var olmasının nedeni onun dışında var olmalarıdır (s.32).

Bu davranış ve düşünceler bireyler dışında var olmak gibi önemli bir niteliği temsil etmektedir. Aynı zamanda bu davranış ve düşünceler bireyin dışında olmakla kalmaz, buyurgan ve zorlayıcı olmak gibi bir görevi de üstlenmektedir. Bu güç sayesinde birey istesin ya da istemesin kendilerini ona dayatmaktadır. Ayrıca ifade edilen zorlayıcılık, kendini hissettirmede olduğu ya da çok az hissettirdiği ifade edilen ayrıntılar arasındadır. Ancak ifade edilen zorlayıcılık, davranışın ve düşüncelerin içsel bir özelliği olarak kalır ve direnme söz konusu olduğunda kendini hemen gösterir.

Hukuk kurallarını çiğnemeye kalktığımda, bu kurallar eylemimi engellemek üzere (bunu mümkünse zamanında yapar) ya da eylemimi ortadan kaldırmak ve onu normal şekliyle düzenlemek üzere bana karşı harekete geçer (eğer eylem tamamlanmışsa ve telafi edilebilir durumdaysa); veyahut da herhangi bir şekilde telafi edilemezse o eylemin bedelini bana ödetmeye çalışır (s.32-33).

Aynı zamanda Durkheim, zorlamanın dolaylı olma özelliğine de dikkat çekmektedir. Bu zorlayıcılık birey üzerinde doğrudan olan zorlayıcılıkla aynı etkiye sahiptir.

Fransızlarla Fransızca konuşmak veya yasal olarak kabul edilen paraları mutlaka kullanmak gibi bir zorunluluğum yoktur, ne var ki bunların yerine başka şeyler yapmam da mümkün değildir. Eğer bu zorunluluklardan kaçmaya çalışırsam, bu çabam acınası bir şekilde başarısızlığa uğrar. Bir sanayici olarak, geçmiş yüzyıllardaki araç ve yöntemlerle çalışmamı engelleyen hiçbir şey yoktur; fakat bunu yaparsam kesinlikle mahvolurum, iflas ederim. Belli kuralları aşmam ve çiğnemem mümkün olsa bile, o kurallara karşı mücadele etme zorunluluğundan kurtulmam. Sonunda bunları alt ettiğim zaman bile, yarattıkları direnç sayesinde kendi zorlayıcı güçlerini fazlasıyla hissettirirler (s.33).

Durkheim'a göre bunlar çok özel nitelikler taşıyan olaylar dizisi olup bireyin dışında gerçekleşmekle birlikte zorlayıcılık gücüne sahiptirler ve bireye kendilerini dayatırlar. Durkheim, bunların organik olgularla karıştırılmaması gerektiği üzerinde durur. Çünkü ona göre organik olgular eylemlere ve temsillere dayanır. Aynı zamanda bireye atıfta bulunulmasından kaynaklı olarak psikolojik olgularla da karıştırılmaması gerekmektedir. Bu tanımlamaya göre dayanak noktası birey değil, toplumdur. Dolayısıyla söz konusu olan "sosyal olaylar" sosyolojinin konusunu oluşturmaktadır.

Durkheim'ın, ifade ettikleri doğrultusunda sosyolojinin alanı belirlenmiş olmaktadır. Sosyolojinin alanı sosyal olaylar yoluyla belirlenmektedir. Sosyal bir olay ise; bireyler üzerinde uyguladığı ya da uygulayacağı dışsal bir zorlayıcı güçle kendini gösterir. Aynı zamanda sosyal olaylar bireyin bilinci dışında gerçekleşmekte olup zorlayıcılığın farklı bir boyutudur.¹

Bu bağlamda Durkheim, "Sosyal olay nedir?" bölümünü sosyal olayların tanımını yaparak bitirir. "*Değişmez ve ya değişken nitelikte olan ve bireyin üzerinde dışsal bir zorlama yaratabilen bütün yapma biçimleri sosyal bir olaydır; yahut kendine özgü bir varlığı olmakla birlikte, verili bir toplumun kapsamı içerisinde genellik niteliği taşıyan ve bireysel tezahürlerden bağımsız olan bütün yapma biçimleri sosyal bir olaydır*" (s.42-43).

Kitabın ikinci bölümüne gelindiğinde, Durkheim, “sosyal olayların gözlemlenmesine yönelik kurallar” üzerine düşünceleriyle karşılaşılır. Bu bağlamda ilk olarak ifade ettiği düşünce, sosyal olayları birer “şey” olarak ele almaktır. Ona göre düşünce bilimden önce gelmektedir. Örneğin, fizik ve kimyaya dair ortaya atılan ilk bilimsel pratiklerden önce, bireyler düşüncelerinde bu kavramlara zaten sahiptilerdi. Aynı zamanda düşünceleri ve düşünceler yoluyla ortaya çıkan sonuçları doğrulamak için olaylara başvurulmaktadır. Bu bağlamda bilim şeylerden düşüncelere gitmez, düşüncelerden şeylere gider. Dolayısıyla sosyal olaylar birer “şey” olarak ele alındığında gözlemlenebilmekte ve ancak bu sayede sosyoloji, bilim statüsünü üstlenebilmektedir.

Sosyoloji Durkheim tarafından ele alınana kadar kavramlar üzerinden ilerlemiş olup şeyler üzerinden değerlendirilmemiştir. Aynı zamanda Auguste Comte, sosyal olguların doğal yasalara bağlı olan doğal olgular olduğunu ifade etmiştir. Ancak Comte, bunu ifade ederek üstü kapalı bir şekilde olguların birer şey olduğuna değinmiştir. Çünkü bakıldığında doğada bulunanlar birer şeydir. Ancak bunu yaparken inceleme alanını düşünceler oluşturduğu için çok fazla ileriye gidememiştir. Comte, sosyoloji anlayışının temel ilkesini belirlerken insanlığın zaman içerisindeki ilerlemesi üzerinde durmuştur. Bu bakımdan onun yaptığı aslında insanlık evrimidir. Bunu bir bilim haline getirmek ise şeyler olarak değil, zihinsel olarak ele almakla mümkün olabilmektedir. Konuyla ilgili olarak Durkheim;

Gerçekte burada tamamen öznel bir tasvir söz konusudur, öyle ki insanlık evrimi diye bir şey aslında yoktur. Var olan, gözlemlenebilen tek şey birbirinden bağımsız olarak doğan, gelişen ve ölen toplumlardır. Yakın zamanlarda var olan toplumlar kendilerinden önce gelen toplumların bir devamı olduğunda, üstün olan her toplum kendisinden aşağıda olan bir başka toplumun yeni şeyler içeren basit bir tekrarı olarak görülebilir. .... Fakat olaylar bu kadar basit görülmemektedir. Bir toplumun yerine geçen başka bir toplum, yerine geçtiği toplumun yeni özellikler taşıyan basit bir devamı değildir yalnızca; o farklı bir toplumdur, fazla olan veya eksik olan özellikleri vardır... (s.49)

Comte’ un ele aldığı uzaktan bakıldığında tarihsel bir çizgidir ve doğrudur. Ancak sosyolojik niteliği olmayan bir durumdur. Çünkü ideolojik bir yargıyı içinde bulundurur. Bu anlamda Durkheim’a göre, sosyolojik bir niteliği olmayan yargı, sosyolojinin konusu yapılamaz.

Durkheim, düşüncelerini açıklamaya Spencer’a atıfta bulunarak devam eder. Spencer, bilimin konusu olarak insanlığı değil toplumları referans alır ve toplumun temeline işbirliğini koyarak iki sınıf üzerinden durumu açıklamaya çalışır. Birinci sınıfta yer alan toplumu endüstriyel toplum, ikinci sınıfta yer alan toplumu ise askeri toplum olarak değerlendirir. Spencer’ın bu ayrımı sosyolojik düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. Ancak Durkheim, gözlem yoluyla işbirliğinin toplumsal yaşam için önemli bir unsur olduğunun anlaşılamayacağını ifade ederek Spencer’ı kesin bir dille eleştirir. Durkheim, konuyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

Böyle bir açıklamanın bilimsel olarak geçerli olabilmesi için, kolektif varoluşun bütün tezahürlerini gözden geçirmek ve tüm bu tezahürlerin toplumsal işbirliğinin farklı biçimleri olduğunu göstermek gerekir. O halde burada, toplumsal gerçekliği kavramaya yönelik belli bir düşüncenin o gerçekliğin yerine geçtiğini görüyoruz bir kez daha. ⁱⁱDolayısıyla, burada tanımlanan şey toplum değil, Spencer’ın onunla ilgili olarak geliştirdiği düşüncedir. Böyle düşünmekte herhangi bir sakınca görmüyorsa, demek ki Spencer için de toplum yalnızca belli bir düşüncenin yani toplumu tanımlamak için başvurduğu işbirliği düşüncesinin gerçekleşimidir ve bundan başka bir şey olmaz. Bu yüzden ampirik olarak hareket ettiğini söylese de, onun sosyoloji anlayışında ele alınan olaylar şeyleri betimlemek ve açıklamaktan ziyade, bazı kavramların analizini renklendirmek için kullanılmaktadır... (s.51)

Bununla birlikte Durkheim, Comte ve Spencer üzerinden birtakım açıklamalar yaptıktan sonra sosyal olguların birer şey olduğunu ve şey olarak ele alınması gerektiği üzerinde yeniden durur. Dahası bunu kanıtlamak için sosyal olguların doğası üzerine ya da diğer alanlardaki olgularla gösterdikleri benzerlikler üzerinde durmaya gerek olmadığını ifade eder ve yineler: “Şey: Gözlem için verili olan, gözleme sunulan ya da kendini gözleme dayatandır. Olguları birer şey olarak ele almak onları bilimin çıkış noktasını oluşturan datalar olarak nitelendirmektir. Sosyal olgular tartışmasız bir şekilde bu niteliği taşımaktadır” (s.56-57).

Durkheim, sosyolojinin bir bilim haline getirilmesi için yapılan çalışmanın yaşadığı sürecin psikolojinin yaşadığı süreçle aynı olduğu üzerinde durur. Aynı zamanda Comte ve Spencer’ın sosyal olayları birer şey olarak görmediklerini ancak onların doğal olgular olduklarını ifade ettiklerini ve psikolojik olguların da doğal niteliklerini kabul ettiklerini ifade eder. Ancak Durkheim için önemli olan, sosyolojinin öznellik evresinden çıkması ve nesnellik evresine geçiş yapmasıdır. Bu bakımdan onun nazarında sosyoloji, psikoloji biliminden daha avantajlı bir duruşa sahiptir. Çünkü psişik olaylar öznenen ayrılamazlar ve içsel olduklarından dolayı sadece doğaları üzerinden baskı uygulayarak dışsal anlamda ele alınabilirler. Ancak sosyal olayların durumu böyle değildir. Sosyal olaylar, kendi doğaları gereğince bireysel bilincin dışındadırlar ve şey olarak ele alınmaları oldukça kolaydır. Bu doğrultuda sosyal olayların birer şey olarak ele alınması gerektiği fark edildiğinde ilerlemesinin kolay olacağı ve gelişiminin sağlanacağı belirtilmektedir.

Bu bağlamda Durkheim, sosyolojinin ilerlemesi ve gelişmesi için birer şey olarak ele alınması gerektiğini ve bunu diğer disiplinler içerisinde sağlayabilmesi için birtakım kurallar üzerinde durmuştur:

1. Bütün önsel düşünceleri sistematik olarak dışarıda bırakmak gerekir (s.60).

Bu kural bütün bilimsel yöntemlerin temelini oluşturmaktadır. Sosyolojide önsel düşüncelerden kurtulmak zor olup duygular için içine girebilmektedir. Durkheim, bu konuyla ilgili olarak politik veya dinsel inançlarımız ve ahlaki tutumlarımız konusunda çok hassas davrandığımızı, fiziksel dünyaya ait şeyler hakkında bu kadar hassas olmadığımızı ifade eder. Örneğin, vatansızlık ya da bireysel saygınlık üzerine benimsenen düşüncelere yönelik herhangi bir saldırı olduğunda bu düşüncelerin derhal reddedildiğine dikkat çeker. Hatta bu duruma yönelik duygular kendini haklı çıkarmak konusunda hareket eder. Durkheim bu kuralı desteklemek için Descartes’e atıfta bulunur:

Descartes’in yöntemsiz şüphesi temelde bunun bir uygulamasından başka bir şey değildir. Descartes kendi bilim anlayışını inşa ederken, önceden edindiği tüm düşüncelere şüpheyle bakmayı bir kural haline getiriyorsa, bunun nedeni yalnızca bilimsel olarak belirlenen düşüncelere, yani yarattığı yönteme göre oluşturulmuş düşüncelere başvurmak istemesidir; dolayısıyla, başka bir kaynaktan alınan bütün düşünceler en azından geçici olarak reddedilmelidir (s.60-61).

Bu bağlamda, bir sosyolog araştırma konusunu belirlerken ya da konuyla ilgili herhangi bir bilgilendirme yaparken bilimsel olmayan düşüncelerden ve duygulardan uzak durmalıdır. Ancak zorunlu bir durum söz konusu olduğunda, duygu ve düşüncelere başvurması gerektiğinde tüm bunların değerli olmadığı bilerek hareket etmelidir. Bu sayede duygu ve düşüncelere set çekilmiş olur ve bilimsel anlamda bir yol izlenir.

2. Ortak olarak sahip oldukları dışsal niteliklere göre önceden tanımlanan belli bir olgular grubu dışında hiçbir şey araştırma nesnesi olarak alınmamalıdır ve bu tanıma uyan bütün olgular aynı soruşturmaya dâhil edilmelidir (s. 64).

Bu kurala göre bir sosyologun atması gereken ilk adım ele alınan şeyleri tanımlamak olmalıdır. Bu tanımın objektif olması önemlidir. Durkheim, bir sosyologun

bu yöntemle hareket ettiğinde daha ilk evrede gerçeklikle temas kurduğunu belirtir. Durkheim bu konuyu şöyle örneklendirir:

... cezalandırma olarak adlandırılan reaksiyonun toplum tarafından belirlenmesine neden olan dışsal bir nitelik taşıyan belli bir sayıdaki eylemleri saptadığımızı farz edelim. Bu eylemlerden sui generis bir grup oluştururuz ve bunları aynı başlık altında toplarız; cezalandırılan her eylemi suç olarak adlandırırız ve bu şekilde tanımlanan suçları özel bir bilim dalının, yani kriminolojinin konusu haline getiririz (s.64).

Durkheim'a göre, olayların bu şekilde sınıflandırılması sosyologun kendi zihinsel işleyişine değil, şeylerin doğasına dayanmaktadır. Ancak bu yolla oluşturulan düşünce daima genel bir düşünceyle örtüşmeyebilir. Burada bilinmesi gereken bu konunun önemsizliğidir. Burada önemli olan bütün parçaları bir araya getirerek bilimin ihtiyaçlarına cevap vermek ve özel bir terminolojiyle yeni kavramlar oluşturmaktır.

Ancak sosyologlar sürekli olarak aile, mülkiyet, suç gibi konuları ele aldıkları için bu kavramlar üzerine bir tanımlama yapma ihtiyacı duymazlar ve sadece ortak bir düşünceye gönderme yaparlar. Durkheim, bu konuyla ilgili olarak tek eşli evlilik tanımlaması yapar ve Spencer'ı eleştirir:

... Bazı hayvanların tek eşli olduğu söylenir genellikle, halbuki bu hayvanlarda yasal bir zorunluluğa benzer hiçbir şey yoktur. Fakat Spencer, evlilik konusunu incelerken tek eşlilik kelimesini kullanır. Bu konuda evlilik olgusunun evrimi Spencer'ın gözünde anlaşılabilir bir anormallik taşır, çünkü tarihsel gelişimin ilk evrelerinden itibaren cinsel birlikteliğin en gelişmiş biçimini gözlemlediğine inanır; oysaki söz konusu biçim ara dönemlerde ortadan kalkıyor gibi görünmekte ve daha sonra yeniden gün yüzüne çıkmaktadır. Spencer buradan, genel toplumsal ilerleme ile ideal bir aile yaşamı türüne doğru kademeli bir ilerleme arasında herhangi bir özel ilişki olmadığı sonucuna varır. İyi bir tanım böyle bir hatanın yapılmasına engel olurdu (s.67).

Bu bağlamda, ifade edilen kurallar yöntemsel olarak ele alındıklarında bilim insanına yol gösterir. Çünkü bu özellikler bilimin var olabilmesi için önemli adımları oluşturmaktadır. Objektifliğin sağlanabilmesi için ise bilimin duyardan hareket etmesi gerekmektedir. Bu durum bilimin neye dayandığını görmek açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda bilimin yeni düşünceler oluşturarak genel anlamda ifade edilen düşünceleri elemesi ve ortak tanımlamalardan kaçınması gerekmektedir.

3. Bir sosyolog herhangi bir sosyal olaylar dizisini keşfetmeye çalışırken, bu olayları bireysel tezahürlerden bağımsız oldukları bir yönden ele almalıdır (s.74).

Durkheim, bu kuralı açıklamaya duyumsamaların fazlasıyla öznel oluşunu ifade ederek başlar. Dolayısıyla, doğa bilimlerinde bireysel olma ihtimali taşıyan verilerin elenmesi ve nesnel olan verilerin seçilmesi önemli bir kuraldır. Bu nedenle araştırma nesnesiyle ilgili dışsal özellikler mümkün olduğunca nesnel olmak zorundadır.

Sosyal hayat özelinde ifade edilen kural düşünüldüğünde, sürekli olarak değişen ve gözlemcinin bakış açısıyla sabitlenemeyen özgür akımlara dayandığı görülmektedir. Bu da bir sosyologun toplumsal gerçekliği bu yönüyle ele alamadığını göstermektedir. Ancak Durkheim'a göre, sosyal hayat, kendisi olmaktan çıkmayan ve kristalleşebilme özelliğine sahiptir. Dolayısıyla, hukuki veya ahlaki kurallar, veciz sözler, sosyal yapıya özgü olaylar vs. bu biçimler kalıcı olarak var olur ve gözlemci tarafından her zaman ulaşılabilen kalıcı bir nesne görevi görür. Özetle bu durum, sosyal hayatın bireysel tezahürlerden arındırılarak analiz edilmesini sağlar.

Bir diğer konu başlığı olan "normal ile anormali birbirinden ayırmaya yönelik kurallar" kitabın üçüncü bölümünde ele alınmaktadır.

Eserde değerlendirilen gözlem, bazı yönleriyle iki olguyu birbirine karıştırmaktadır. Bu olgular normal olgular ile anormal olgular olup genel anlamda aynı

olmakla birlikte temelde iki farklı özelliği içerisinde barındırmaktadır. Söz konusu farklılıkların ayırt edilmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda Durkheim, bilimin böyle bir ayırım yapmaya olanak sağlayacak araçlara sahip olup olmadığını sorgular. Durkheim için üzerinde durulan soru oldukça önemlidir. Çünkü insan bilimlerinin sahip olduğu rol ancak bu soruya verilen cevapla şekillenmektedir. Bilim aynı değere ve öneme sahip olan olayları bilir ve onları gözlemler, açıklar ama onlara dair herhangi bir yargıda bulunmaz. Bilim açısından iyi ya da kötü diye bir şey olamaz. Nedenlerin sonuçları nasıl yarattığı üzerinde durur ancak hangi amaçların izlenmesi gerektiğini söylemez.

Durkheim'a göre, her sosyolojik olgu bazı durumlara göre farklı biçimler kazanabilmektedir. En genel biçimleri sergileyen olaylar normal olarak, diğer olaylar ise hastalıklı ya da anormal olarak ifade edilmektedir. Ancak bir sosyolog bir olgunun normal olup olmaması konusunda birtakım zorluklarla karşılaşabilmektedir. Ancak Durkheim, bu bölümde bir sosyologun zorlukları aşabilmesi için belirli açıklamalarda bulunmaktadır:

Sosyolog anlattığımız yöntemle hareket ederse bu zorlukları aşabilir. Bir olayın genel olduğunu gözlem yoluyla ortaya koyduktan sonra, geçmişte bu genelliği belirleyen koşullara ulaşacak ve ardından bu koşulların şimdiki zamanda da mevcut olup olmadığını ya da değişip değişmediğini inceleyecektir. İlk durumda incelediği olguyu normal olarak nitelendirmekte, ikinci durumda ise onun bu niteliğini reddetmekte haklı olacaktır. Sözgelimi, Avrupa'daki toplumların mevcut ekonomik durumunun, onun temel niteliğini oluşturan organizasyonun yokluğunda, normal olup olmadığını bilmek için geçmişte bunu yaratan şeyin ne olduğunu araştırmaya çalışırız. Eğer oradaki koşullar bizim toplumlarımızın halihazırda içinde bulunduğu koşullarla aynı ise, bu demektir ki söz konusu durum, neden olduğu itirazlara rağmen normaldir. Fakat bunun tersine, eğer söz konusu durum başka bir yerde parçalı diye nitelendirdiğimiz ve eskiden toplumların ana çatısını oluştururken zamanla giderek yok olan eski toplumsal yapıya bağlı ise, o halde bunun, ne denli evrensel olursa olsun, günümüzde anormal bir durum oluşturduğu sonucuna varmamız gerekir. Bu türden tartışmalı sorunların hepsi bu yöntemle çözümlenmelidir... (s.90-91)

Durkheim'a göre sosyal olayları normal ve anormal olarak sınıflandırmak önemlidir. Bir olgunun normal olarak nitelendirilebilmesi için o olgunun yararlı veya gerekli olup olmadığı üzerinde durmak gerekmektedir. Ancak, zorunlu olmamak koşuluyla normal olan her şeyin yararlı olduğu ancak yararlı olan her şeyin normal olmadığını belirtmek gerekmektedir. Çünkü onun nazarında yararlılık kavramı normallik kavramını aşmaktadır. Bu bağlamda Durkheim, normal olan ile bu normal olanın oluşturulmasına yönelik yönetsel pratiği üç kural etrafında toplamıştır:

1. Sosyal bir olay, gelişiminin belli bir evresinde ele alınan belli bir sosyal tip için normaldir; bu normal sosyal olay, aynı türdeki toplumların ortalama düzeyi içinde gerçekleşir; aynı türdeki bu toplumlar kendi evrimlerine denk düşen evre içinde ele alınır.
2. İlk yöntemin sonuçlarını doğrulamak için, ele alınan olgunun genelliğinin, ele alınan sosyal tür içindeki kolektif yaşamın genel koşullarına bağlı olduğunu gösteririz.
3. Sosyal olay henüz evrimini tamamlamamış bir sosyal türe bağlı olduğu zaman, bu doğrulama yapılmak zorundadır. (s.93)

Durkheim, yukarıda ifade edilen kuralların gereğinden fazla karmaşık olduğunun farkında olarak normal ile anormal arasında ayırım yapabilmek adına suç olgusu üzerinden bir örnek vermektedir. Suçun her toplumda var olduğunu ve çeşitleri ya da nitelikleri değişse de var olmaya devam ettiği üzerinde durmuştur. Onun nazarında eğer suç, nüfus oranına göre azalan bir çizgide ilerleyseydi gelecekte etkisini yitirebileceği söylenebilirdi. Ancak bakıldığında suç oranlarının arttığı ve toplum var oldukça artmaya

da devam edeceği düşünülmekte ve her sağlıklı toplum için normal olarak nitelendirilmektedir. Ancak Durkheim'in ifade ettiği doğrultuda eğer suçluluk aşırı bir oranda çıkarsa bu durum anormal olarak nitelendirilebilmektedir. Aynı zamanda suçun bir toplumda kalıplaşmış bir şekilde devam edebilmesi için bireylerin bilinçleri üzerinden devam etmesi gerekmektedir. Bu anlamda kolektif bilinç artarak sapmalara verilen tepkiler şiddetlenecek ve sapmalar suç olarak kendini göstermeye devam edecektir. Normal olan suçun varlığıdır ancak kurallara uygun olarak sabitlenmeyecek bir düzeyi aşmaması gerekmektedir.ⁱⁱⁱ

Durkheim'a göre, suçun yararlı olduğu zamanlar da vardır. Suçun olduğu yerde kolektif duyguların harekete geçtiğini ifade ederek olacak olan şeyler için bir ilerleme sağlayacağını düşünerek Sokrates üzerinden bu durumu örneklendirir:

Atina hukukuna göre Sokrates, bir suçluydu ve onun mahkum edilmesi tamamen haklı bir şeydi. Bununla birlikte, Sokrates'in suçu, yani özgür düşünce, yalnızca kendi ülkesi için değil, bütün insanlık için yararlı olmuştur. Zira bu suç yeni bir ahlakın ve yeni bir inancın doğuşunu hazırlamıştır ve Atinalıların o dönemde buna ihtiyacı vardı, çünkü o zamana kadar izledikleri gelenekler artık onların varlık koşullarıyla uyumuyordu (s.100).

Verilen örneğe göre, suçun yararlılık sağladığı durumlar vardır. Çünkü bazı durumlarda suç, her geçen gün daha fazla gereklilik kazanan değişimlere giden yolu açmaktadır. Hatta Sokrates gibi özgür felsefenin savunucuları zamanın sapkın insanları olarak ifade edilmektedir.

Durkheim, bu bölümü önemli bir dipnotla bitirmektedir. Bölümde suç olgusunun normal olmasıyla ilgili olarak bir konuya dikkat çekmektedir. 20. yüzyılda yükselen suç oranlarının normal bir olgu olduğu sonucunun çıkarılmaması gerektiği üzerinde durur. İntihar konusunda işaret edilen birçok olgunun (bkz.İntihar,s.420 ve dev.) bu gelişmenin anormalliğini ortaya koyduğunu ifade ederek bölüm bitirilmektedir.

Durkheim'ın, kitabının dördüncü bölümüne geldiğinde “sosyal tiplerin oluşturulmasına yönelik kurallar” la karşılaşmaktadır.

Durkheim bölüme, bir sosyal olayın sosyal bir türe göre normal ya da anormal olarak nitelendirilebilmesine bağlı olarak bu türlerin oluşturulabileceğine ve sınıflandırılabilmesine değinerek başlar. Aynı zamanda birtakım örneklere başvurduktan sonra, sosyal türleri oluşturmak için hangi yöntemle hareket edilmesi gerektiğine dair bir soru sorarak açıklamalarına devam eder.

Bu bağlamda, sınıflandırma yaparken en temel niteliklerden bahsedilmesi gerektiğini ifade eder. Aynı zamanda olayların incelenmesinde aceleci davranılmaması gerektiğini ve aceleci davranılmadığı takdirde sosyal tiplerin özelliklerinin nerede aranması gerektiği konusunda zorlanılmayacağı üzerinde durur. Diğer yandan sosyal tiplerin morfolojik nitelikte olmaları sebebiyle, sosyal tipleri oluşturmak ve sınıflandırmak ile ilgili bir sosyoloji dalından bahsetmekte ve bu sosyoloji dalına *sosyal morfoloji* demektedir. Konuyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

Aslında her bir toplumu oluşturan yapısal kısımların o topluma oranla daha basit birer toplum olduğunu biliyoruz. Bir halk kendisinden önce gelen bir veya birden fazla halkın birleşmesinden meydana gelir. O halde, bugüne dek var olan en basit toplumu biliyorsak, sınıflandırmamızı yapmak için o toplumun meydana gelme biçimini ve ondan doğan bileşiklerin kendi içlerinde oluşma biçimlerini izlememiz yeterlidir (s.110).

Durkheim, ifade edilen küçük miktardan, bütün toplumlarda olan en küçük ve en basit toplumsal küme olarak bahsetmektedir. Burada ise ifade ettiği basit topluma “hord” demekte ve hordların kendini tekrar etmesiyle “klan” ların oluştuğuna dikkat çekmektedir. Durkheim, hordların bileşimi olan klanların, basit çok parçalı toplumları

meydana getirdiğini ve bu durumun örneğine İrokva'lı ve Avusturyalı bazı kabilelerde rastlandığını ifade etmektedir. Bu toplumların bir araya gelmesiyle de basit biçimde birleşmiş çok parçalı toplumların kendini gösterdiğini ve bunların da yan yana gelmesiyle çift şekilde birleşmiş çok parçalı toplumların oluştuğunu belirterek sitelerin oluştuğunu olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.

Bu bağlamda Durkheim'ın ifade etmek istediği ana konuya gelindiğinde, toplumsal türlerin işleyiş biçimlerini biyolojideki türlerin işleyişine ve aynı şekilde çözümlendiğine dikkat çektiği görülmektedir. Ancak bireylerde nesiller boyu kalıtsal olarak aktarılan sabit özelliklerin toplumlarda olmadığını, her oluşan toplumda farklı özelliklerin meydana geldiğini ve bu noktada ayrıştıktıklarını da ifade ettiğini söylemek gerekmektedir.

Türün ayırt edici nitelikleri, kalıtım yoluyla, türün bireysel değişkelere karşı direnmesini sağlayan yeni bir güç kazanmazlar. Fakat koşulların etkisiyle alabildiğine değişir ve belirginleşirler; bu nedenle, bu niteliklere ulaşmak istediğimizde, üzerlerini örten bütün değişkeleri dışarıda bıraktığımız zaman, oldukça belirsiz bir kalıttan başka bir şey elde edemeyiz genelde. Niteliklerin karmaşıklığı ne denli büyükse, bu belirsizlik o denli artar; zira bir şey ne kadar karmaşıkta onu oluşturan parçalar o kadar farklı kombinasyonlar yaratabilir. Bunun sonucu olarak, spesifik bir tip, en genel ve en basit niteliklerinin ötesinde, biyolojide olduğu kadar belirgin çizgiler sunmaz ^{iv}(s.116-117).

Durkheim, kitabın beşinci bölümünde “sosyal olayların açıklanmasına yönelik kurallar” konusunu ele almakta ve bölüme bir soruyla başlamaktadır: *“Türlerin belirlenmesi, her şeyden önce, sosyal olayların yorumlanmasını kolaylaştırmak üzere onları gruplandırmak için bir araçtır; sosyal morfoloji çalışması, gerçekten açıklayıcı bir bilime doğru yol almak demektir. Peki bu bilimin yöntemi nedir?”* (s.118)

Durkheim, aynı zamanda sosyologların düştüğü bir hataya dikkat çekmektedir. Sosyologların çoğunun olguların neye hizmet ettiğini ve nasıl bir rol oynadıklarını ortaya koyduklarında onları açıklamış olduklarına inanmalarının yanlışlığı üzerinde durmaktadır. Bu anlamda Comte'a ve Spencer'a da atıfta bulunarak, toplumu açıklarken, açık bir gelişimin fonksiyonel yararları üzerinden olguları açıklamaya çalışmalarını eleştirmekte ve bu gibi bir yaklaşımın, olgunun ne anlamda ortaya çıktığını ve olduğunu ortaya koymak konusunda yetersiz olduğunu ifade etmektedir:

Bu bağlamda Comte, insan türünün bütün ilerleme gücünü, ‘insan doğrudan doğruya kendi koşullarını her yönden iyileştirmek için durmaksızın çalışmaya iten temel bir eğilime indirgemektedir; Spencer ise bunu daha büyük bir mutluluk ihtiyacına indirgemektedir. Bu ilkeye dayanarak, toplumun oluşumunu işbirliğinden doğan avantajlar üzerinden, hükümetlerin kurulmasını askeri işgüdümü düzenlemenin sağladığı yararlar üzerinde, ailenin geçirdiği dönüşümleri ise ebeveynlerin, çocukların ve toplumun çıkarlarını daha iyi uzlaştırma ihtiyacı üzerinden açıklamaktadır (s.119).

Ancak Durkheim, Comte ve Spencer'ın bu yöntem üzerinden çok farklı iki sorunu birbirine karıştırdıklarının bilincindedir. Sosyal bir olayın neye yaradığını göstermenin onun nasıl ortaya çıktığını ya da nasıl bir şey olduğunu açıklamak anlamına gelmediğine işaret eder. Aynı zamanda şeylerin, varlığını başka türlü nedenlere borçlu olduğunu ifade ederek onu yaratan niteliklerin ilk olarak ortaya konması ve daha sonra yararlılığının tartışılmasının daha mantıklı ve kolaylaştırıcı bir yöntem olduğu Durkheim'ın nazarında doğrudur. Buradan hareketle bazı özlerin farklı toplumlarda aynen devam ettiği, yararı olsun ya da olmasın varlığını koruduğu ve koşullar değiştiği için bazılarının sadece işlevsel kaldığı yönünde bir açıklama yapar. Hıristiyanlık'taki dinsel dogmaların

yüzyıllardır değişmediğini fakat modern toplumlarda oynadıkları rolün artık Ortaçağ'daki gibi olmadığını ifade ederek düşüncesini örneklendirir.

Aynı zamanda sosyal bir olay açıklanmaya çalışıldığında onu üreten neden ile gördüğü işlevin ayrı ayrı ele alınması gerektiği ifade eder. Bu bağlamda ikinciden önce birincinin ele alınmasının da yerinde olacağı fikrindedir. Çünkü ilk sorun çözüldüğünde ikinci sorunun çözümlenmesine yardımcı olacağını söyler. ^v

Aynı şekilde, toplumsal ortam daha karmaşık ve daha hareketli bir ortama adapte olmak açısından toplumlar ve bireyler için olmazsa olmazdır. İnsanlar daha yoğun çalışmak zorunda oldukları ölçüde, bu çalışmanın ürünleri daha çok ve daha kaliteli olur; fakat daha bol ve daha iyi olan bu ürünler daha yoğun bir çalışmanın yarattığı harcamaları karşılamak için gereklidir (s. 125).

Görüldüğü gibi bu durumda söz konusu işlev, olgulara kaynaklık eden nedeni korumaya çalışır ve sonuç bilindiği takdirde nedeni bulmak daha kolay olur. Bununla birlikte, sosyal bir olayı açıklamak için sadece o olayın bağlı olduğu nedeni açıklamak da yeterli değildir. Aynı zamanda genel uyumun yaratılması için o olguya düşen payı da ortaya çıkarmak gerekmektedir.

Bu bağlamda iki sorun birbirinden ayrıldıktan sonra asıl amaç konunun hangi yöneme göre çözümlenmesi gerektiğidir. Bu amaç doğrultusunda sosyologların açıklama yöntemi hem erekselci hem de psikolojik nitelikli bir yöntemdir. Durkheim'a göre, toplum insanlar tarafından belli amaçlar için oluşturulmuş bir şey ise bu amaçların sadece bireysel olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bir toplumda sadece bireysel bilinçler vardır. Sonuç itibarıyla sosyolojik kurallar sadece psikolojik kuralların bir sonucu ya da uzantısı olabilir. Kolektif yaşama dair en iyi açıklama ise bunun insan doğasından kaynaklandığını göstermeye çalışmaktır. Bu ise tümdengelimci bir yaklaşım yoluyla ya da yapılan gözlem sonucunun insan doğasına bağlanmasıyla yapılabilir.

Görüldüğü gibi Durkheim, netice itibarıyla birey olmadan toplumun olamayacağını ve toplumu açıklamak için bireysel bilinçten faydalanılması gerektiğini savunmaktadır. Ancak onun sonraki aşamada toplumsal sistemin bireysel bilinçten tamamen ayrıldığına dikkat çekerek Comte ve Spencer'ı eleştirmektedir: Comte' a göre; *“Tarihsel yöntemle mümkün olan en yetkin biçimde ortaya konulan hiçbir toplumsal kalıtım yasası, doğrudan veya dolaylı ama kesinlikle tartışmasız bir biçimde insan doğasına dair pozitif bir teoriye rasyonel olarak bağlanmadığı sürece kabul edilemez”*(s.127).

Comte'un bu ifadesinden anlaşılacağı üzere son söz daima psikolojiye aittir. Spencer'ın izlediği yol da Comte'un izlediği yolla aynıdır. Spencer *“Sosyolojinin İlkeleri”* adlı eserinin birinci cildinde şunları söyler; *“Sosyoloji bilimi, yukarıda gördüğümüz koşullara bağlı bulunan, fiziksel, duygusal ve entelektüel olarak oluşturulan, uygun bir zamanda edinilen kimi düşüncelere ve bunlara denk düşen uygulamalara sahip olan sosyal bilimlerden yola çıkar”* (s.128).

Spencer toplumun oluştuktan sonra bireyler üzerinde etki uyguladığını kabul etse de toplumun doğrudan doğruya herhangi bir sosyal olaya kaynaklık edebileceği sonucunu çıkarmamıştır. Bu nedenle onun ifade ettiği, toplumun yalnızca bireylerde belirlediği değişimler aracılığıyla nedensel bir etkiye sahip olduğudur.

Bu bağlamda Durkheim, böyle bir yöntemin sosyolojik olgulara yalnızca onların yapısını bozarak uygulanabileceğini söyleyerek ilk bölümde ifade ettiği sosyal olguların tanımına geri döner. Sosyal olguların temel niteliği dışarıdan bireyler üzerinde bir baskı uygulama gücüne dayanmak üzerine olduğu için bu olaylar bireysel bilinçten doğmazlar ve dolayısıyla sosyoloji psikolojinin bir sonucu ya da uzantısı olamaz. Aynı zamanda

birey dışarıda bırakıldığı zaman geriye sadece toplum kalır. Dolayısıyla toplumsal yaşamın açıklamasını toplumun doğasında aramak gerekmektedir.

Bu söylemler ışığında şöyle bir ifade çıkabilir; toplum basit bireyler toplamı değildir. Aksine bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan ve kendine özgü nitelikleri olan bir gerçekliktir. Sonuç itibarıyla Durkheim'a göre, sosyal bir olgu doğrudan doğruya psişik bir olgu aracılığıyla açıklamak yanlışla sürüklemektedir.

Durkheim, bölümün ilerleyen sayfalarında kendisine yöneltilebilecek eleştirileri ifade ederek kendince çürütmeye çalışmaktadır. Örneğin, bir toplum sosyal olguların temel nedeni olduğuna göre toplumu belirleyen nedenler psikolojik nedenler olarak düşünülebilir. Bireyler bir araya geldiğinde, bu birlikteliğin yeni bir yaşam yaratabileceği kabul edilmekle birlikte bunun yalnızca bireysel nedenlerle gerçekleşebileceği de ifade edilebilir. Ancak bu birlikteliğin diğer bütün zorlamaların kaynağı olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Durkheim, bu durumu bir örnekle açıklar:

Ben doğduktan sonra, zorunlu olarak belli bir halka bağlanırım. Daha sonra, yetişkin olduğumda, kendi ülkemde yaşamaya devam ettiğim için bu zorunluluğa uyum sağlarım, denir. Fakat bunun bir önemi yoktur. Bu uyum sağlama meselenin buyurgan niteliğini kaldırmaz. Bir baskının gönüllü olarak kabul edilmesi ve yaşanması onun bir baskı olması gerçeğini değiştirmez. Ayrıca, böyle bir kabulün kapsamı ne olabilir ki? Her şeyden önce, bu kabul zorlamaya dayanır, zira kendi milliyetimizi reddetmemiz maddi ve manevi olarak imkansızdır ve durum ezici bir genellik arz eder; hatta böyle bir değişim çoğu zaman aforoz edilme ya da döneklik olarak görülür (s.132-133).

Durkheim, baştan itibaren söylenenlere bakarak, sosyolojinin insanı ve onun yeteneklerini dışarıda bırakmalıdır ya da bırakabilir şeklinde sonuca varılmaması gerektiğini de ifade eder. Bunun tam tersini düşündüğünü söyleyerek insan doğasının ve onun yeteneklerinin yaşamı yaratan süreçlere dâhil olduğunun altını çizer. Ancak toplumsal yaşamı bizzat yaratan ya da ona özel şeklini veren şeyin bu nitelikler olmadığını ve bunların sadece toplumsal yaşamı mümkün kıldığını ifade eder ve kolektif eğilimler, duygular ve temsilleri yaratan nedenlerin bir bütün olarak toplumsal olanı oluşturduğu üzerinde durur.

Tüm bunlardan hareketle, birçok sosyologun belirgin olan bazı psişik olguları sosyal olguların nedeni olarak görmeleri Durkheim için eleştirilmesi gereken bir durumdur. Oysaki bu psişik durumlar sosyal olguların bir sonucu olarak ifade edilmektedir. Örneğin, belli bir din duygusunun, belli bir cinsel kıskançlığın, çocukların ebeveynlerine olan bağlılığın vs. insanda doğuştan var olduğu düşünülse de bu durumların bazı toplumlarda görülüyor oluşu ya da bir toplumdaki diğerine birtakım farklılıklar gösteriyor oluşu bu duygu ve durumların kolektif olarak meydana geldiğini, psikolojik temelli olmadığını göstermektedir.

Özetle, belli bir önem taşıyan her türlü sosyal sürecin kökeni içsel sosyal ortamın oluşumunda aranmalıdır. Bu da ancak neden-sonuç ilişkisiyle mümkün olur. Bakıldığında içsel ortamı oluşturan unsurlar şeyler ve kişiler olmak üzere iki tanedir. Dolayısıyla Durkheim'a göre, sosyologun en temel çabası, insani ortamın, sosyal olguların seyri üzerinde etki yaratabilecek farklı niteliklerini keşfetmeye çalışmak olmalıdır.

Son olarak kitabın altıncı bölümü “kanıtların yönetimine yönelik kurallar”dır. Değerlendirilen bir önceki bölümde sosyal olgular için neden-sonuç ilişkisinin öneminden bahsedilmektedir. Bundan hareketle Durkheim bu bölümde, bir olgunun başka bir olgunun nedeni olduğunu göstermeye çalışır. Bunun ise ancak o olguların aynı anda var olduğu ya da olmadığı durumları karşılaştırarak ve koşulların oluşturduğu farklı değişkenlerin birbirine bağlı olduğunu gösterip göstermediğini araştırarak mümkün olduğunu savunur. Bu olgular yapay olarak oluşturulduysa uygulanan yöntemin deneysel

yöntem olduğunu ancak olgular kendiliğinden oluştuysa ve yapılan sadece karşılaştırmaksa ifade edilen yöntemin dolaylı deneysel yöntem ya da karşılaştırmalı yöntem olacağı üzerinde durur.

Durkheim, sosyal olgular eyleyen kişinin etkisinden bağımsız olduğu için karşılaştırmalı yöntemin sosyoloji için en uygun yöntem olduğunu savunur. Ancak tek bir deneysel yöntem kullanılmasından kaynaklı sosyolojinin diğer bilimlere kıyasla aşağıda olduğunu düşünmek kesinlikle hatalı bir yaklaşım olarak ifade edilmektedir. Bu durumun sosyologların yapmış oldukları karşılaştırmalar yoluyla zengin değişkeler elde edilerek telafi edilebildiğini düşünmektedir. Durkheim bu durumu şöyle örneklendirmektedir:

Aynı türden birçok toplumu bir değerlendirme dizisine eklediğimizde, halihazırda oldukça geniş bir karşılaştırma alanına sahip oluruz. İlk olarak, bir toplumun tarihini diğer toplumların tarihiyle karşılaştırabiliriz ve böylelikle, her biri ayrı olarak ele alındığında, bir olgunun zaman içerisinde aynı koşullara göre evrimleşip evrimleşmediğini görürüz. Bunun ardından, farklı gelişimler arasında karşılaştırmalar yapabiliriz. Sözgelimi, incelenen olgunun farklı toplumlarda aldığı biçimleri en uç noktaya vardıkları an itibarıyla belirleyebiliriz. Toplumlar, aynı türe ait olmakla birlikte, aynı birer bireysellik olduğundan, olgunun aldığı biçimler her yerde aynı olamaz; duruma göre az veya çok belirgin niteliktedir. Böylelikle yeni bir değişkeler dizisi elde ederiz ve bunu, aynı anda ve her bir toplumda, varsayılan koşulun sunduğu değişkelerle karşılaştırabiliriz (s.163).

Ancak Durkheim, bu yöntemin de yeterli olmadığını bilincindedir. Yalnızca karşılaştırılan toplumların yaşam süresi boyunca ortaya çıkan sosyal olgulara uygulanabilir. Oysa, bir toplum kendi örgütlenmesini bir anda bütünsel olarak yaratamaz ve bu örgütlenmeyi kendisinden önceki toplumlarda hazır olarak alır. Söz konusu topluma aktarılan şeyler, kendi tarihsel süreci boyunca, herhangi bir gelişimin ürünü değildir ve bu yüzden ait olduğu türün sınırları dışına çıkmadığımız sürece bunu açıklayamayız. Bu nedenle, ortaya çıkan yeniliklerin anlaşılabilmesi için ilk olarak bunların kökenlerini oluşturan temel olguların incelenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, toplumsal bir kurumu anlayabilmek için, o kurumun yalnızca aynı türdeki toplumlarda değil, aynı zamanda daha önceki bütün toplum türlerinde aldığı farklı biçimler karşılaştırılır. Bu bağlamda belli bir karmaşıklık içerisinde olan sosyal olguyu açıklayabilmek için, o olgunun bütüncül bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Durkheim, karşılaştırmalı sosyoloji için sosyolojinin özel bir dalı olmadığını, hatta sosyolojinin bizzat kendisi olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç

Durkheim (2016), *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* adlı eserinde, bu yöntemin her türlü felsefeden bağımsız olduğunu ifade etmektedir. Ancak sosyolojinin felsefeye dayalı doktrinlerden doğmasından kaynaklı dayanışma içerisinde ilerleyen iki alan olduğuna da dikkat çekmektedir. Bu nedenle pozitivist, evrimci ve tinselci olarak ifade edildiğini ancak sosyolojinin yalnızca sosyoloji olarak ifade edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Durkheim'a (2016) göre, sosyolojinin istediği tek şey, nedensellik ilkesinin sosyal olgulara uygulanması gerektiğidir. Bu durum bir zorunluluk hali değil aksine tümevarımsal bir işlemin ürünü olan deneyselliğin bir gereğidir. Aynı zamanda sosyolojinin felsefeden ayrı olarak ele alınması felsefe nazarında da oldukça anlamlı bir girişimdir. Eğer bir sosyolog felsefeci olmaktan vazgeçmezse sosyal şeyleri en genel haliyle ele almakla yetinecektir. Ancak bu sosyoloji için doğru bir şey değildir, çünkü bu şekilde yeni bir şey ortaya koyulmuş olmayacaktır. Sosyoloji için önemli olan bu

genellerden ortaya çıkan özel şeyleri anlamak ve bu özel şeylerin en ince ayrıntısına girerek incelemektir.

Eser, uygulamalı öğretiler karşısında bu yöntemin sosyoloji için bağımsızlığa izin verdiğini ve bunu emrettiğini savunmaktadır. Sosyoloji Durkheim'in ifade ettiği yöntem doğrultusunda ilerlediği takdirde Durkheim nazarında ne bireyci ne komünist, ne de sosyalist olur. Sosyoloji bilimsel bir değeri olmayan teorileri eleyerek toplumu biçimlendiren ihtiyaçları ortaya koyarak sosyal olgular yoluyla anlamlı teoriler üretecektir. Bu sayede birtakım sorunlarla karşılaşarak çözüm üretme yoluna gidecektir. Aynı zamanda sosyologun sorun saptamak ve bu sorunlara çözüm üretme yolu tarafsız olmalıdır. İkinci olarak ise, nesnel olarak tarafsızlık sağlanmalıdır. Nesnellik ilkesi Durkheim'in düşüncesinden farklı olarak Comte ve Spencer tarafından da ele alınmıştır. Ancak bu düşünce teorik olarak kalmış ve uygulamaya geçirilememiştir. Aynı zamanda sistemli bir şekilde ele alınmadığı için sosyolojiye bir yarar sağlamamıştır. Durkheim'in ele alınan eserde yapmaya çalıştığı bu disiplini oluşturmak ve uygulamaya koymaktır. Bunu yapacak en temel şey ise yöntemsel deneylerdir.

Durkheim, sosyal olayları şeyler olarak değerlendirirken onları sosyal şeyler olarak gördüğünün bir kez daha altını çizer. Bu anlamda yönteminin en temel üçüncü niteliğinin yalnızca sosyolojik olduğunu ifade eder. Şimdiye kadar karmaşık olmalarından dolayı sosyolojik şeylerin bilime uygun olmayan ya da psişik veya organik olgular olarak görüldüğünü söylemiştir. Eserde bu kanıyı yıkmaya çalıştığını ve sosyal olayların şeyler olarak görülerek bilimsel anlamda incelenebileceğini göstermeye çalıştığını bir kez daha ifade etmektedir. Sosyal bir olgunun yalnızca başka bir sosyal olgu tarafından açıklanabileceğinin de tüm bu yöntemler yoluyla anlaşılabilceğini ve sosyolojinin başka herhangi bir bilimin uzantısı olmadığını, kendi başına bağımsız bir bilim olarak varlığını sürdürmesi gerektiğini göstermeye çalıştığı üzerinde durmaktadır. Tüm bu ifadelerin gerçek anlamda uygulamaya konulmasının ise sosyologların eğitilmesi yoluyla başarılabilceğine inanmaktadır.

Durkheim, sayılan tüm bu ilkelerin sosyolojik yöntemin ilkeleri olduğunu ifade ederek sosyolojinin bir bilim haline gelebileceğini, üzerine düşen görevleri yerine getireceğini, bir otorite ve saygınlık kazanacağını ifade etmektedir. Ancak ifade edilen zamanın daha gelmediğini ve sosyolojinin sesinin çok fazla çıkmadığının da bilincindedir. Bunun başarılabilmesi için çalışmaların sürdürülmesi gerektiğine inandığını ifade etmektedir.

Genel bir değerlendirme

Emile Durkheim (1858-1917), kendisini sosyolojiyi tam ve bilimsel bir disiplin hâline getirmeye adanmıştır. Swingewood (2014), Durkheim'in sosyolojiyi bir disiplin hâline getirmek üzerine gösterdiği çabasını şu sözlerle ifade etmektedir:

1895 yılında, Sosyolojik Yöntemin Kuralları adlı başyapıtıyla, sosyoloji tarihindeki ilk kapsamlı metodolojik incelemesini yayınlamış ve bu çalışmada 19. yüzyıl sosyologlarından hiçbirinin toplumların doğası hakkında, toplumsal ve biyolojik alanlardaki ilişkilerle ilgili genellemelerin ötesine geçemediğini ve büyük ölçüde sosyolojik araştırmanın elinin altındaki en genel kaynakları üstünkörü araştırmalarla harcadıklarını gözlemlemiştir (Swingewood, 2014).

Durkheim'in yaşadığı döneme bakıldığında, hâkim bilim anlayışının doğa bilimleri ve fen bilimleri olduğu görülmektedir. Bundan dolayı, Durkheim'in da izlediği yolun pozitivist anlayış olduğu görülmektedir. Pozitivist anlayış geleneğinin öncülerinin

Comte, Spencer ve Durkheim oldukları düşünüldüğünde, genel olarak çalışmada Comte ve Spencer'ı yanlışlayarak yöntemini oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Ancak günümüz sosyal bilim anlayışına bakıldığında Durkheim'in sosyolojiye bir bilim statüsü kazandırma çabasını görmezden gelmeden eleştirmek mantıklı olacaktır.

Bu bağlamda Durkheim'in yöntem üzerine ortaya koymuş olduğu ana kabullerde, sosyal olgulara tamamen farklı bir varlıkmiş gibi davranması ve varlıkları insandan ayırarak kabullerini inşa etmeye başlaması yöneltilen eleştirilerin ana kaynağını oluşturmaktadır. Durkheim, sosyolojiye özerk bir alan kazandırmak isterken sosyal olanın doğasını göz ardı ettiği düşünülmektedir (Sağlık, 2019). İzlemiş olduğu bu yol, onun pozitivist yöntem çerçevesinde nesnel bir yaklaşım izlemesine bağlanabilmektedir. Ancak katı bir anlamda sosyal olguların bireyin bilinci dışında gerçekleşen ve zorlayıcı oluşuyla ele alınıyor oluşu sosyal olayların değişkenliğini açıklamak konusunda yetersiz olabilmektedir. Ritzer (2014:54), bu konuyla ilgili olarak, sosyal olaylara ve onların kanıtlarına daima yorumlar olarak bakılması gerektiğini düşünerek, sosyal olayların bağımsız, bireysel bilinçlerin ise bu sosyal olaylara bağımlı olarak ele alınışının zihinsel süreçleri sorgulamak anlamında cevapsız kaldığı konusunda eleştirmiştir.

Durkheim, her şeyden önce sosyolojiye bilimsel bir statü kazandırmış ve sosyolojinin kurucusu olarak sosyoloji camiasında ilkler sınıfına dâhil olmuştur. Aynı zamanda kendinden önce gelen bilim insanlarının ifade etmiş oldukları düşünceleri genişleterek bilime katkıda bulunmuş ve günümüzde hala adından söz ettiren eserler ortaya koymuştur. Bilime olan katkısı ise hala devam etmektedir.

ⁱ Durkheim (2016) bu durumu Tarde'ye atıfta bulunarak açıklamaya çalışır ve belirli eleştirilerde bulunur. Tarde sosyal olayların oluşumu konusunda taklit kavramına büyük bir önem atfeder. Ancak Durkheim (2016) bu etkiyi hiçbir zaman saptayamadıklarını ifade eder. Ona göre her sosyal olay taklit edilir ancak bunun nedeni sosyal olayın zorlayıcı oluşudur. Bu bakımdan taklit kelimesi bir zorlayıcılığı ifade etmez. Ayrıca bu kelime birbirinden farklı olan ve ayrılması gereken olguları da birbirine karıştırır.

ⁱⁱ Durkheim (2016), bu durumun tartışmalı bir düşünce olduğunu ifade etmektedir (V. Toplumsal İş Bölümü, II, 2, s:4)

ⁱⁱⁱ Durkheim (2016), bunu ifade ederek suçun normal bir olgu olduğuna dikkat çekmiştir. Asıl amacı suçlu bir bireyin psikolojik açıdan normal bir birey olduğunu ifade etmek değildir.

^{iv} Durkheim (2016) bölümü sonlandıran dipnotta, ifade edilen sınıflandırmalarda sosyal türlerin değil, bundan oldukça farklı olan tarihsel evrelerin sınıflandırıldığına dikkat çekmektedir. Fransa üzerinden bunu örneklendirerek, kökenlerinden itibaren Fransa'nın çok farklı uygarlık biçimlerinden geçtiğini; tarımsal olarak başlayarak daha sonra zanaatkarlığa ve küçük ticarete, ardından imalatçılığa ve sanayiye geçtiğini belirtmiştir. Ancak ekonomi, ticaret ya da teknoloji gibi durumların sınıflandırmaya temel oluşturamayacak kadar karmaşık olduğunu söylemiştir. Ayrıca sanayi, bilim ve sanata dayanan bir uygarlık biçiminin, başlangıçtaki oluşumu çok farklı olan toplumlarda görülmesinin oldukça mümkün olduğuna dikkat çekerek Japonya'nın Fransa'dan sanatı, sanayiye ve politik sistemi alabileceğini ancak Almanya ya da Fransa'dan çok farklı bir sosyal türe ait olabileceği üzerinden açıklamaya çalışmıştır.

^v Durkheim (2016), burada neden –sonuç arasındaki karşılığın iyi incelenmesi neticesinde, varoluşun ve bilimsel mekanizmanın uzlaşması için bir çözüm sunabileceğini düşünür.

Kaynakça

- Durkheim, Emile. (2016). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, Çev. Özcan Doğan, 3. bs. İstanbul: Doğu Batı Yayınları,
- Ritzer, George. (2013). *Klasik Sosyoloji Kuramları*, Çev. Himmet Hülür, Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Sağlık, Coşkun. (2019). Emile Durkheim'in Metodolojisi ve Sosyolojisi, *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 457-458.

Swingewood, Alan. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev. Osman Akınhay, 4.bs., İstanbul: Agora Kitaplığı.